

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

МАТВЄЄВОЇ СВІТЛАНИ АНАТОЛІЇВНИ

«Лінгвістична реконструкція когнітивної терміноструктури REFUGEE /

БІЖЕНЕЦЬ в англо-українському корпусі юридичних текстів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

за спеціальностями 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне

мовознавство, 10.02.21 – структурна, прикладна

та математична лінгвістика

З огляду на соціолінгвальні процеси, що відбуваються у світі та Україні, на те, що біженці заповнили світ, поняття *біженець* виступає на перший план і виникає потреба подивитися на проблеми *міграції* з різних точок зору. Як справедливо зазначає дисертантка, поява нових явищ у сфері міграції й лексичних одиниць на їх позначення, зміна юридично-правового статусу позначуваних осіб зумовлюють необхідність звернення до вербалізації цих процесів, що визначає актуальність рецензованого дисертаційного дослідження. Новим є звернення до прагматичного плану вивчення зазначеної проблематики. Спосіб аналізу видається новаторським. Дисертантка вводить новий термін *когнітивна терміноструктура* на позначення одиниці свідомості, у якій сконцентровано фрагмент професійної картини світу, що вербалізується термінами.

Докторське дослідження С.А. Матвєєвої відкриває новий ракурс когнітивних розвідок. Когнітивізм як один із домінантних напрямів сучасної лінгвістики зумовлює розгляд її класичних проблем по-новому, крізь призму професійної картини світу. Особливого статусу набувають терміни. Нові наукові ідеї щодо їх розгляду порушують питання про наявність межі між позамовною реальністю та її репрезентацією.

Рецензована докторська дисертація видається однією з перших ґрунтовних робіт, яка присвячена корпусним дослідженням у зіставному аспекті.

Дисертантка обрала **об'єктом** свого дослідження когнітивну терміноструктуру REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ, яку вона вивчає в юридичному дискурсі англійської та української мов, зосередившись у якості **предмета** на її лексикографічній, юридичній та корпусній реконструкції, ставлячи за **мету** виконати лінгвістичну реконструкцію цієї когнітивної терміноструктури та її верифікувати у двомовному паралельному корпусі. Для досягнення такої мети дисертантка сформулювала і виконала низку конкретних наукових завдань, а саме обґрунтувала доцільність уведеного до наукового обігу терміна *когнітивна терміноструктура*; розробила методологічну базу виконання процедури лінгвістичної реконструкції когнітивної терміноструктури із застосуванням методів порівняльно-історичної, структурної, когнітивної, корпусної та зіставної лінгвістики; розробила жанрово-стильову класифікацію юридичних текстів, засновану на ознаках сфери обслуговування, жанрів текстів і типу правового документа (акта); уклала ініціальний масив текстів для пілотного англо-українського корпусу юридичних текстів та сформулювала інституційні ознаки корпусних текстів; здійснила лексикографічну реконструкцію когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ через моделювання причинно-наслідкових зв'язків в англійській та українській мовах; здійснила фреймову реконструкцію когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ на основі даних англо- та українськомовних законодавчих документів; провела семантико-дистрибутивну, тезаурусну та перекладацьку верифікацію термінів когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в англо-українському корпусі юридичних текстів; установила спільні закономірності й відмінності у формуванні когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ у свідомості носіїв англійської та української мов.

Успішне виконання перелічених завдань дозволило у підсумку підтвердити сформульовану на початку роботи **гіпотезу** дослідження стосовно того, що термінологічні структури, утворені в результаті процесів концептуалізації (праіндоевропейська основа → ядро концепту → когнітивна

терміноструктура) та когнітивної діяльності фахівця (перетворення інформації на професійне знання), є подібними в англійській та українській мовах з огляду на універсальність природи когнітивних процесів (сприйняття професійної інформації, її опрацювання, кодування, зберігання, декодування, передавання, використання, трансформація тощо) та відмінними в аспекті впливу історичних, національно-культурних чинників на вербалізацію когнітивних терміноструктур англо- та українськомовної професійних картин світу.

Вбачаємо у виборі теми і комплексному підході до її розкриття безсумнівну **актуальність і наукову валідність** виконаної роботи. Вибір **методів** дослідження також вартують схвальної оцінки, вони є обґрунтованими і логічними. Методологічна база дисертації ґрунтується на компаративно-корпусному підході до аналізу когнітивної терміноструктури, що зумовило вибір відповідних методів і прийомів дослідження: зіставно-типологічний метод, лінгвістична реконструкція, компонентний аналіз, дефініційний аналіз, дистрибутивний аналіз, конкордансний аналіз, фреймове моделювання, когнітивна інтерпретація, корпусна верифікація та кількісні підрахунки. Застосований підхід дозволив С.А. Матвеевій отримати вагомні результати для розвитку зіставно-типологічних та корпусних розвідок, а також для поглиблення положень термінознавства, зіставної та когнітивної семантики, що зумовлює **теоретичне значення** дисертації.

Крім того, результати роботи мають суттєву **практичну цінність** через можливість їх використання у курсах “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Зіставна лінгвістика”, “Галузевий переклад”, “Прикладна лінгвістика”.

Разом із достатньою джерельною базою, що слугувала підґрунтям роботи (перелік використаних джерел складає 533 позиції, з яких 125 довідникових та лексикографічних джерел, 50 джерел ілюстративного матеріалу), доцільним є використання наочних методів презентації інформації (таблиці, схеми, рисунки, фрагменти паралельних корпусів) – усе

це забезпечило **об'єктивність і достовірність** спостережень, **переконливість** міркувань і отриманих висновків.

Рецензована дисертаційна праця Світлани Матвєєвої є новаторською і цікавою. Серед основних надбань розвідки виділяємо обґрунтування нового **компаративно-корпусного напрямку у термінознавстві**, у межах якого розроблено методологічну базу для виконання *лінгвістичної реконструкції когнітивної терміноструктури* юридичного терміна в англійській та українській мовах; уведення до наукового обігу терміну *когнітивна терміноструктура* на позначення одиниці свідомості, у якій сконцентовано фрагмент професійної картини світу та яка має вербальну реалізацію у вигляді термінів; здійснення лексикографічної та фреймової реконструкції когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в англійській та українській мовах; проведення семантико-дистрибутивної, тезаурусної та перекладацької *верифікації* термінів когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в англо-українському корпусі юридичних текстів через побудову генералізованих моделей причинно-наслідкової семантики 'CAUSES : REFUGEE : EFFECTS' та 'ПРИЧИНИ : БІЖЕНЕЦЬ : НАСЛІДКИ'.

Необхідно відмітити композиційну гармонійність і методичну послідовність наукової праці. **Структура** дисертації є чіткою, збалансованою, логічною.

У **вступі** належним чином висвітлено всі необхідні дані відповідно до вимог. **Перший** розділ "Лінгвокомпаративні засади дослідження когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в юридично орієнтованому корпусі" викристалізовує пошуки дослідницею основних теоретичних положень роботи. Систематизувавши погляди науковців на природу терміна, дисертантка зазначила, що саме когнітивно-семіотичні аспекти вивчення терміна сприяють розумінню його як інструменту категоризації і концептуалізації дійсності й професійної картини світу (с.46). Це дало змогу визначити термін як репрезентанта фрагмента професійної картини світу

через вербалізацію когнітивних терміноструктур у певному професійному дискурсі.

Правомірним видається введення до наукового обігу поняття *термінорефлексиву* на позначення суб'єктивної рефлексії на зміст терміна як процесу, механізму й результату пізнання, що дозволяє створювати нові еквіваленти термінологічного уявлення. Відповідно у юридичній сфері авторка справедливо говорить про юридичний термінорефлексив, ситуативна інтерпретація якого залежить від конкретних комунікативних обставин та умов, об'єктивної складової його семантики та індивідуальних здатностей / здібностей особистості до опрацювання наукової та професійної інформації.

Авторка чітко визначає когнітивно-концептуальні ознаки юридичного дискурсу. До аналізу й інтерпретації процесів і механізмів творення й функціонування когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ авторка застосувала процедури *лінгвістичної реконструкції когнітивних структур*.

Вартим на позитивну оцінку є **другий розділ** “Методологічна база для лінгвістичної реконструкції когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ із позицій компаративно-корпусного підходу”, який присвячений методологічним принципам, що заклали підвалини для розробки компаративно-корпусного підходу до вивчення термінології.

На особливу увагу заслуговує застосування процедури порівняльно-історичного методу – *лінгвістичної реконструкції*, що є одним із продуктивних підходів до конструювання моделі поєднання одиниць мислення й мови в процесі їхньої взаємодії.

Важливим здобутком дисертантки є застосування методологічної інтеграції прийомів лінгвістичної реконструкції та корпусної верифікації отриманих результатів, яка визначила два глобальні етапи комплексного дослідження когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ.

Вважаємо, що окреслені у вступі та перших розділах дисертації лінгвокомпаративні засади дослідження, його конкретні методи і методики із

позицій компаративно-корпусного підходу видаються адекватними модусу розуміння природи й сутності досліджуваного об'єкта. Узагальнена наукова ідея дала змогу отримати нові наукові результати в практичній частині дисертації, що охоплює **третій, четвертий і п'ятий розділи**. Ретельно і виважено виконана лексикографічна реконструкція когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в англійській і українській мовах (3.2, 3.3); здійснено її фреймову реконструкцію (4.2, 4.3); здійснено її верифікацію в англо-українському паралельному корпусі (5.1, 5.2, 5.3).

Основні теоретичні положення і результати дисертації викладено у 33 **публікаціях**, з яких 24 статті: 15 – у наукових фахових виданнях України (філологічні науки), 7 – у періодичних виданнях інших держав, 1 – у науковому фаховому виданні України (юридичні науки), 1 – у науковому журналі, а також матеріали 9 наукових конференцій. **Апробацію** теоретичних положень та результатів дисертації здійснено на 21 науковій конференції різних рівнів. Автореферат і наукові публікації адекватно відбивають зміст дисертації.

Підкреслюючи безперечну актуальність обраної теми, новизну і обґрунтованість висновків, сформульованих у роботі, а також науковий і методологічний рівень її виконання, дозвольте поділитись міркуваннями та зауваженнями щодо методології, термінології, відбору матеріалу та оформлення роботи:

1. В аспекті методології хотіла б зазначити, що фреймові відносини когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ, на нашу думку, мають бути реконструйовані у більш широкій перспективі. У цій фреймовій структурі дисертантка виокремлює слоти, які репрезентують причини та наслідки процесів міграції. Виникає питання, чому відсутні слоти, які позначають сам процес переміщення, зокрема, втрата житла, смерть близьких тощо.

2. Щодо термінології розвідки хочу зауважити таке: додаткового пояснення потребують термін темінорефлексив (с.68), твердження про

ототожнення тлумачення національної лексики з інтерпретацією мовної картини світу (с.124); а також твердження про завдання мінімум когнітивної лінгвістики (с.114).

3. Виникає також питання щодо матеріалу дослідження і його можливого зв'язку з концептом МІГРАЦІЯ. На думку опонента, варто було б розглянути терміноструктуру REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ у складі більш широкого концепту МІГРАЦІЯ, що дозволило б розширити фактичний матеріал дослідження, до якого наразі ввійшли терміни досліджуваного дискурсу, що називають правовий статус осіб за функціями та характеристиками в юридичних процесах (6 одиниць в англійській мові та 14 одиниць в українській мові) та вербалізатори когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ (8 одиниць в англійській мові та 13 одиниць в українській мові).

Дисертантка зазначає, що лексеми *refugee* та *біженець* є питомими одиницями англійської та української мов, що еволюціонували з індоєвропейської мови до сучасного стану та мають споріднені одиниці в різних мовах світу. Чому лексема *refugee* вважається питомою, адже вона була запозичена в англійську мову з латини через французьку мову. За яким критерієм зазначена одиниця визначається як питома?

4. Впадають в око окремі технічні огріхи: в анотації (с. 8, 9); не дотримано єдиного стандарту у посиланні на літературу (с. 135, 215, 322, 357), мають місце деякі повтори (с. 212, 216). Таблиці, що займають цілу сторінку (с.179, 199), варто було б винести у додатки.

Зроблені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів. Вважаємо, що дисертаційне дослідження «Лінгвістична реконструкція когнітивної терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ в англо-українському корпусі юридичних текстів» є оригінальним завершеним дослідженням, яке за змістом та оформленням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку

присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 607 від 15.07.2020, а її авторка – Матвєєва Світлана Анатоліївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство та 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і практики
перекладу з англійської мови

Інституту філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Л.Л. Славова

Піанис засіду
Вчений секретар НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
04.10.2020р.

